

STŘETNUTÍ U SOKOLOVA A BITVA U LENINA. PRVNÍ BOJOVÁ VYSTOUPENÍ ČESKOSLOVENSKÝCH A POLSKÝCH OZBROJENÝCH SIL NA VÝCHODNÍ FRONTĚ ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Aleš Binar

1 Úvod

Střetnutí u Sokolova, k němuž došlo v březnu 1943, náleží mezi klíčová bojová vystoupení československého vojska v průběhu druhé světové války. Jeho význam byl znásoben jednak iniciační rolí, neboť se jednalo o vůbec první nasazení 1. československého samostatného (polního) praporu v Sovětském svazu, jednak jeho pozdějším propagandistickým a politickým využitím. Totéž by v zásadě bylo možno sdělit o bitvě u Lenina, do níž se v říjnu 1943 zapojila 1. polská pěší divize Tadeusze Kościuszka (1 Polska Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki).

Cílem studie je provést srovnání obou střetnutí. Účelem tohoto přístupu je zjistit, ve kterých hlediscích byla jedinečná a ve kterých naopak shodná; první aspekt vřazuje obě bitvy do národních dějin Čechoslováků a Poláků a jejich válečného úsilí, druhý pak do všeobecných dějin druhé světové války a vojenství Sovětského svazu. Metoda empiricko(deskriptivně)-analytické komparace se přitom soustřeďuje na vybrané klíčové aspekty, kromě výstavby a organizace bojového svazku se jedná o srovnání operačních záměrů, průběhu bojů, taktiky, výsledku střetnutí, a nakonec i tzv. „druhého života“ obou bitev; podle těchto bodů je současně strukturován text studie.

S ohledem na význam bojů u Sokolova a u Lenina existuje k tématu v každé národní historiografii množství studií, monografií, edic dokumentů i vzpomínek pamětníků. Naproti tomu přeshraniční pozornost takřka neexistuje; k bitvě u Lenina je českému čtenáři dostupný pouze nevelký medailon z pera Jaroslava Valenty,¹ pro střetnutí u Sokolova se autorovi této studie nepodařilo dohledat ani jednu meritorní práci v polštině. Vzhledem

¹ VALENTA, Jaroslav: *Prvních dvanáct tisíc. Oka – Lenino – Berlín*. Slovanský přehled, 149, 1963, č. 2, s. 57–60. Mimoto existují už jen drobné zmínky v syntézách, např.: *Dějiny druhé světové války 1939–1945*. Sv. 7. *Dovršení zásadního obratu ve válce*. Praha 1980, s. 256.

k tomu, že autor studie se střetnutím u Sokolova zabýval již ve svém textu z roku 2014, odkazuje i na tamní přehled nejvýznamnějších titulů k tématu;² z nich, respektive nad jejich rámec, lze uvést především publikace Karla Richtera, Jiřího Fidlera, Zdeňka Vališe anebo nejnověji Jiřího Klůče.³ Počet odborných textů o první bitvě „kościuszkowců“ (kościuszkowcy; tj. příslušníci 1. polské pěší divize) se odhaduje na 4400 (k roku 2005). K dispozici jsou i bibliografické přehledy.⁴ Z řady titulů o bitvě u Lenina lze upozornit jmenovitě na starší publikace, jejichž autory jsou Alojzy Sroga či Kazimierz Sobczak,⁵ anebo na novější, zejména z pera Henryka Stańczyka,⁶ respektive od kolektivu autorů, jehož byl členem,⁷ či Stanisława Jaczyńskiego.⁸

S ohledem na to, že skutečnosti, které se týkají střetnutí u Sokolova, jsou v české odborné literatuře běžně dostupné a známé i široké veřejnosti, zaměřuje se následující text přednostně na historii 1. polské pěší divize a průběhu bitvy u Lenina. Rovněž se upouští od detailního poznámkového aparátu, neboť uváděná faktografie není nová, byť v českém prostředí v zásadě neznámá; není-li uvedeno jinak, vychází text z výše představených zdrojů.

² BINAR, Aleš: *Audiat et altera pars. Účast německých jednotek v boji o Sokolovo v březnu 1943*. Historie a vojenství, 63, 2014, č. 3, s. 28.

³ RICHTER, Karel: *Cesta k Sokolovu*. Praha 1981; FIDLER, Jiří: *Sokolovo 1943. Malý encyklopedický slovník*. Praha 2004; VALIŠ, Zdeněk: *Sokolovo*. Historie a vojenství, 62, 2013, č. 1, s. 40–62; KLŮČ, Jiří: *Sokolovo ve stínu propagandy*. Cheb 2016.

⁴ ANDUŁA, Kamil: *U źródeł mitu. Historiografia PRL wobec strategiczno-operacyjnego tła bitwy pod Lenino*. In: ŁATKI, Rafał – PRZEPERSKI, Michał (edd.): *Studia z historii najnowszy Polski*. Tom 2. Warszawa 2020, s. 39–59; WŁODARKIEWICZ, Wojciech: *Stan badań nad udziałem Wojska Polskiego w II wojnie światowej i potrzeby badawcze*. Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym, 2019, č. 2 (49), s. 148–151.

⁵ SROGA, Alojzy: *Lenino 1943*. Warszawa 1975; SOBCZAK, Kazimierz: *Lenino 1943*. Warszawa 1983; TÝŽ: *Lenino – Warszawa – Berlin. Wojenne dzieje 1 Dywizji Piechoty im. T. Kościuszki*. Warszawa 1988.

⁶ STAŃCZYK, Henryk: *Działania Wojska Polskiego na froncie wschodnim 1943–1945*. Piotrkowskie Zeszyty Historyczne, 2003, č. 5, s. 247–262; TÝŽ: *Sztuka wojenna 1 Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki na przykładzie bitwy pod Lenino*. Bellona, 95 (7), 2013, č. 4 (675), s. 108–122.

⁷ GRZELAK, Czesław – STAŃCZYK, H.: *Lenino 1943*. Warszawa 1993; GRZELAK, C. – STAŃCZYK, H. – ZWOLIŃSKI, Stefan: *Bez możliwości wyboru. Wojsko Polskie na froncie wschodnim 1943–1945*. Warszawa 1993; TÝŽ: *Armia Berlinga i Żymierskiego. Wojsko polskie na froncie wschodnim 1943–1945*. Warszawa 2002.

⁸ JACZYŃSKI, Stanisław: *Bitwa pod Lenino z perspektywy 70-lecia*. Przegląd Historyczno-Wojсковy, 14 (65), 2013, č. 4 (246), s. 45–64; TÝŽ: *Lenino 12–13 X 1943*. Warszawa 1993.

2 Formování 1. polské pěší divize Tadeusze Kościuszka

Rozhodnutí o zřízení polského vojska v Sovětském svazu padlo na jaře roku 1943. Důvodem byly politické ohledy. Poláci totiž začali formovat své ozbrojené síly na území Sovětského svazu již v roce 1941, přičemž do přelomu let 1942 a 1943 se jim podařilo vybudovat základy armády, jejímž velením byl pověřen div. gen. Władysław Anders. Div. gen. W. Anders a jemu podřízené vojsko však podléhali autoritě polské exilové vlády v Londýně a získali i výraznou materiální podporu ze Spojeného království. Z řady příčin, které zde není možno rozvádět, však Poláci odmítli bojově nasadit své jednotky na východní frontě, a naopak prosadili jejich přesun na Blízký východ, kde byly podřízeny britskému velení. Mezitím se vzájemné vztahy mezi polskou a sovětskou vládou vyhroutil a po odhalení katyňského masakru byly diplomatické kontakty vypovězeny.

Kreml však neopustil záměr vytvořit na svém území polské ozbrojené síly, nicméně ty měly být napříště plně pod jeho kontrolou, respektive jím ovládaného Polského výboru národního osvobození (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego).⁹ Prvním krokem k naplnění stanoveného cíle se stalo utvoření 1. polské pěší divize, do jejíhož čela byl postaven pplk. Zygmunt Berling.¹⁰ Mezi důvody jeho volby patří skutečnost, že náležel mezi ty Poláky, kteří spolupracovali s NKVD, čímž se uchránil osudu drtivé většiny zajatých polských důstojníků, kteří byli zavražděni v katyňském lese.¹¹ Krátce poté, co byl vybrán za velitele divize, byl povýšen na plukovníka a v srpnu 1943 na brigádního generála, a to přímo Josifem Stalinem; skutečnost, že to byli Sověti, kteří

⁹ FRIEDL, Jiří – JUREK, Tomáš – ŘEZNÍK, Miloš – WIHODA, Martin: *Dějiny Polska*. Praha 2017, s. 476–479.

¹⁰ Z. Berling (1896–1980) byl klíčovou osobností polského vojska na východní frontě. Po rozšíření divize na 1. polský armádní sbor a následně na 1. polskou armádu se stal jejím velitelem. I proto se polské ozbrojené síly v Sovětském svazu neoficiálně označují jeho jménem („Armia Berlinga“). V komunistickém Polsku dosáhl řady významných funkcí, přestože jeho kariéra nebyla prosta obtíží, především se dostal do nevole, když se pokusil se svou armádou pomoci varšavskému povstání. Jeho záměr nejen, že neskončil úspěchem, ale přinesl i značné vysoké ztráty. Z tohoto důvodu byl již 5. října 1944 zbaven velení a dočasně „odklizen“ na moskevskou vojenskou akademii. Po návratu do Polska byl pověřen vybudovat varšavskou vojenskou akademii. V roce 1953 opustil armádu a následně zastával několik politických funkcí, především se stal náměstkem ministra zemědělství. BERLING, Zygmunt: *Wspomnienia*. Tom II. *Przeciw 17 republice*. Warszawa 1991; JACZYŃSKI, S.: *Zygmunt Berling. Między sławą a potępieniem*. Warszawa 1993.

¹¹ Týž: „Willa szczęścia w Małachówce. Próby pozyskania przez NKWD oficerów polskich do współpracy politycznej i wojskowej (1940–1941)”. *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, 12 (63), 2011, č. 3 (236), s. 57–82.

si osobovali právo povýšit polského důstojníka, předurčila i pozdější osudy polského vojska na východě.

Polská vláda však výstavbu jakýchkoliv ozbrojených sil, které se označovaly za polské a které nepodléhaly její autoritě, tvrdě a jednoznačně odmítla, a jejich příslušníky označila za zběhy; samotný velitel 1. polské pěší divize byl přitom navržen k trestu smrti. Z tohoto důvodu nebyly Sověty utvořené polské ozbrojené síly považovány za součást legitimních Polských ozbrojených sil (Polskie Siły Zbrojne); i proto měly jako celek vlastní označení, a to Polská armáda (Armia Polska).

Za datum vzniku 1. polské pěší divize se považuje 8. květen 1943, kdy sovětské vedení schválilo její zřízení. Za její sídlo byla zvolena obec Selcy (Сельцы, polsky Sielcy nad Oką) nedaleko Rjazaně a asi 200 km jihovýchodně od Moskvy. Vlastní výstavba svazku probíhala velmi rychle. Jednou z příčin byla skutečnost, v jakém postavení se v Sovětském svazu nacházeli Poláci. Vyjma nepočetné komunistické emigrace se jednalo o ty, kteří byli deportováni ze svých původních sídel v Polsku a vesměs se dostali do vězení v táborech Gulag. Vstupem do ozbrojených sil tudíž očekávali zlepšení své životní situace. Z tohoto důvodu již za tři týdny měla divize ve své sestavě evidováno 6200 příslušníků, koncem června 1943 pak 11 185 a 15. července 1943 dokonce 16700 osob. Znamená to tedy, že početní síla polské divize byla shodná s později ustaveným československým armádním sborem.¹²

Poláky, a stejně tak i Čechoslováky, tížil při výstavbě jejich vojska problém nedostatku důstojníků. Zatímco na československé straně mohl být (později u samostatné brigády a armádního sboru) vyřešen převedením kádrů ze Spojeného království, kde jich byl naopak nadbytek, Poláci takovou možnost neměli; všichni ostatní polští důstojníci totiž uznávali autoritu Londýna, nikoliv Moskvy. Velení Rudé armády proto záležitost vyřešilo tak, že rozhodlo o zařazení vlastních důstojníků do 1. pěší divize, a to v počtu asi 600 osob, zpravidla těch, kteří měli polské kořeny; ti přitom zaujali rozhodující velitelské pozice (viz níže).

Organizace 1. polské pěší divize vycházela z tabulek platných pro gardové střelecké divize. Tvořilo ji tak velení a štáb, tři pěší pluky, každý o třech pěších praporech, průzkumná rota, pluk lehkého dělostřelectva o třech oddílech, oddíl protitankového dělostřelectva, ženijní prapor, spojovací rota, protichemická rota, a nakonec trestná rota. Mimoto, nad rámec tabulek, byl do sestavy divize začleněn tankový pluk, který se skládal ze čtyř tankových rot (tři o tancích T-34 a jedna vyzbrojena stroji T-70) a rot protitankových

¹² K 1. září 1944 měl armádní sbor 16 451 příslušníků. ŠÁDA, Miroslav – KRÁTKÝ, Karel – BERNEK, Jan: *Za svobodu Československa*. Sv. 2. *Brána svobody*. Praha 1961, s. 60.

děl, dále tři oddíly dělostřelectva, rota protitankových pušek, náhradní pěší pluk, a nakonec i eskadra stíhacího letectva. Stejně jako tomu bylo v případě československého praporu, i v pěší divizi se nacházely ženy; ty byly začleněny do 1. samostatného praporu žen.

Přestože srovnání organizace 1. polské pěší divize a 1. československého praporu je s ohledem na zásadní rozdíl v organizačním stupni značně ošidné, jedna podstatná podobnost zde existuje. Tou byl fakt, že obě jednotky byly koncipovány jako „samostatné“, tzn., že neměly být přímou součástí vyšších celků. Z tohoto důvodu byly v jejich sestavě zastoupeny všechny rozhodující druhy vojsk a zbraní; kromě pěchoty především dělostřelectvo, včetně minometů, tanky a protitanková obrana. Absence tanků u československého praporu pak byla napravena přímo na bojišti (viz níže).

Při formování 1. polské pěší divize byl velký důraz kladen na akcentaci polských národních specifík. Její příslušníci tak nosili uniformy polského střihu, včetně tzv. rohatek (*rogatywka*), typických důstojnických čepic se čtvercovým dýnkem. Připomínala se i polská vojenská tradice, vždyť kupříkladu slavnostní přísaha se konala v kalendářní den bitvy u Grunwaldu (15. července 1943). Nejprůkaznějším dokladem tohoto přístupu bylo povolení činnosti vojenských kaplanů a obsah tzv. osvětové práce, v níž takřka zcela chyběla komunistická rétorika; místo toho se zaměřovala na vypěstování „nenávisti k nepříteli“. Je tedy zřejmé, že výchova v polském vojsku odpovídala pojetí, které bylo využito i u 1. československého praporu, jak o tom svědčí například projev Klementa Gottwalda při jeho návštěvě Buzuluku. V něm se totiž vyvaroval jakýchkoliv stranických narážek, a naopak položil důraz na téma boje za národní suverenitu, což s povděkem kvitovali i českoslovenští důstojníci.¹³

K historické symbolice si zaslouží zmínku ještě jedna poznámka. Prapor žen totiž nesl čestné jméno Emilie Plater(ové), hrdinky listopadového povstání z roku 1830; již skutečnost, že se připomínala osobnost z historie bojů proti Rusku svědčí, jak velký ústupek v oblasti ideologie byli Sověti ochotni připustit.¹⁴

Dne 10. srpna 1943 bylo rozhodnuto o zřízení polského armádního sboru. To znamenalo, že část jednotek, a to těch, které byly utvořeny nad rámec sovětských tabulek, byly vyjmuty z podřízenosti 1. pěší divize. Do boje byla proto divize zasazena ve své základní organizaci, kterou doplnil tankový pluk (který zahájil přesun 22. září 1943) a z ženského praporu jedna rota (v bitvě byla pověřena strážní službou). Do pole tak 1. polská pěší divize odcházela

¹³ KROLL, Rudolf: *Gottwald a jeho doba*. Praha 2019, s. 118.

¹⁴ Viz např.: LISZEWSKI, Ewa – LISZEWSKI, Bogumił: *Dzielne Polki*. Warszawa 2013, s. 15–22.

v síle 12 683 příslušníků, 41 tanků a tří obrněných aut, 391 děl a minometů, 335 protitankových pušek, 673 kulometů, 1 724 samopalů a 7 536 pušek.

Je tedy zřejmé, že Poláci byli pro první bojové nasazení schopni postavit výrazně početnější a silnější bojový svazek než Čechoslováci. První československý prapor měl totiž před střetnutím u Sokolova 973 vojáků a důstojníků, 20 děl a minometů, 16 protitankových pušek, 52 kulometů, 47 samopalů a 755 pušek; dle počtu příslušníků představoval asi třináctinu polské divize, nicméně výrazně zaostával v palebné síle (nepoměrně nižší byly zejména počty děl, minometů a samopalů, nepočítaje, pochopitelně, tanky).

Nejvyšší velitelský sbor 1. polské pěší divize tvořili kromě brig. gen. Z. Berlinga jeho zástupce mjr. Włodzimierz Sokorski, operační zástupce velitele plk. Bolesław Kieniewicz, náčelník štábu plk. Antoni Siwicki a velitel dělostřelectva plk. Wojciech Bewziuk. V čele 1. pěšího pluku stál pplk. Franciszek Derks, velitelem 2. pěšího pluku byl plk. Gwidon Czerwiński a pplk. Tadeusz Piotrowski velel 3. pěšímu pluku. Mjr. Antoni Frankowski byl velitelem lehkého dělostřeleckého pluku a pplk. Antoni Wojnowski tankového pluku. O skutečném charakteru velení polské divize svědčí, že až na brig. gen. Z. Berlinga byli všichni uvedeni převeleni z Rudé armády.

3 Přesun na frontu

Dne 1. září 1943 zahájila 1. polská pěší divize přesun na frontu. Termín byl sice symbolicky zvolen tak, aby připadal na výročí německého útoku vůči Polsku, odrážel však sovětské záměry. Šlo o to, aby výsledky jejího bojového zasazení byly k dispozici na připravovaném vrcholném setkání v Teheránu, kde měly posloužit jako argument při řešení „polské otázky“. Koneckonců již letmé chronologické srovnání dokládá, do jaké míry ryze politické ohledy převážily nad vojenskými nezbytnostmi. Jestliže v případě Čechoslováků trvalo takřka rok, než byla jejich jednotka odeslána k bojovému zasazení, Poláci měli na zformování a secvičení, a to se jednalo o celou divizi, necelé čtyři měsíce.

Transport divize probíhal nejdříve vlakem, posledních 250 km pak Poláci urazili pěšky, než se 1. října 1943 dostali do přifrontového pásma. Zde byli podřízeni 10. gardové armádě Západního frontu. O týden později, 7. října 1943, však byla divize začleněna do sestavy 33. armády genplk. Vasilije Nikolajeviče Gordova, která krátce předtím dobyla Smolensk a nacházela se na hlavní dopravní tepně mezi Moskvou a Varšavou („szosa warszawska“). Znamená to tedy, že Poláci byli zasazeni na tom směru, který potenciálně

umožňoval jejich postup až do vlasti. O tomto aspektu lze uvažovat i v případě zasazení československého vojska. Nicméně s ohledem na geografické aspekty, v tom především fakt, že válečná fronta se na počátku roku 1943 nacházela podstatně hlouběji v Sovětském svazu, byla možnost postoupit od Sokolova až k československým hranicím spíše symbolická.

Operačně-strategickým úkolem Západního frontu na podzim 1943 bylo rozvíjet útok pravého křídla směrem na západ s cílem dosáhnout Dněpru; na něm se měla podílet zejména 68. a 10. gardová armáda. Naopak 33. armáda měla svou aktivní bojovou činností vázat německé síly, a to v prostoru městečka Lenino (Ленино, bělorusky Леніна, dříve Раманаў, polsky Romanowo) nedaleko bělorusko-ruských hranic, a zabránit jejich přesunu na jiné úseky fronty. Navzdory tomu během osobního setkání mezi brig. gen. Z. Berlingem s genplk. V. N. Gordovem obdržela polská divize poněkud odlišné zadání. Jím bylo prolomit německou obranu v pásmu o šířce 2 km, které se nacházelo severně od Lenina mezi vsí Polzuchi (Ползухи, bělorusky Палзухі, polsky Połzuchy; dnes Пабедная) a kótou 215,5, která se nacházela asi 1 km severozápadně od města. Celá 33. armáda přitom měla útočit v pásmu širokém 5 km mezi vsí Sukino (Сукино; dnes Панізоўе, rusky Понизовье) a chutorem Romanovo (asi 1 km jihozápadně od Lenina, dnes již zřejmě zaniklé sídlo).

Následně měla 1. divize v součinnosti s dalšími svazky armády rozvíjet útok dále na západ, překročit řeku Pněvka (Пневка, polsky Pniewka), přičemž konečným cílem bylo dosažení Dněpru, kde mělo být jižně od města Orša (Орша) vybojováno předmostí na západním břehu řeky; to znamenalo postoupit o více než 50 km. Takto stanovený úkol byl nad možnosti polské divize. Z tohoto důvodu měl být po prolomení obrany do útoku nasazen ještě 5. mechanizovaný sbor.

Operační zadání pro Poláky bylo tedy zcela odlišné, než jaké obdrželi Čechoslováci. Ti, v okamžiku, kdy zahajovali přesun na frontu, očekávali zasazení do ofenzivních bojů, nicméně nakonec byli pověřeni ryze obrannými úkoly, totiž zadržet postup německých sil na řece Mža.

Na průběh bitvy u Lenina, jak bude dále rozvedeno, měla zásadní vliv dispozice terénu. Nejdůležitějším geografickým prvkem bojiště byla řeka Mjareja (bělorusky Мярэя, rusky Мерея, polsky Miereja), jejíž tok utvářel asi půl kilometru širokou dolinu, která se táhla od severu na jih. Její západní břehy byly prudší a přecházely v několik vyvýšenin, které německým obráncům poskytovaly výhled do prostoru polské divize; jejich pozorovací možnosti umocňoval fakt, že na východ od řeky byl terén rovinnatý a v zásadě bez lesního porostu. Samotná Mjareja nebyla příliš hluboká, avšak její dno a břehy

hy byly bahnité, čímž se stala obtížně překonatelnou překážkou, především pro těžkou vojenskou techniku; tento aspekt navíc podtrhávala pokročilá roční doba („generál bláto“).

Na bojišti se dále nacházelo několik sídel zemědělského rázu. Největším bylo městečko Lenino, které se rozkládalo na západním břehu Mjareji. Dále na západ od řeky byly vsi, které současně sloužily jako důležité opěrné body, o které podepřeli Němci svou obranu. Asi 2 km západně od Lenina stála Trigubova (Тригубова, bělorusky Трыгубава, polsky Trygubowa; dnes Касцюшкава) a asi 2 km severně od ní a zhruba 0,5 km od Mjareji pak Polzuchi.¹⁵

V noci na 10. října 1943 vystřídala 1. pěší divize střelecký pluk 459, čímž zkrátila prostor odpovědnosti 42. střelecké divize, která se nacházela na jejím pravém křídle. Na levém křídle, v prostoru Lenina, pak byla nasazena 290. střelecká divize. Obě divize se měly společně s Poláky podílet na útoku 33. armády. Jejich bojová hodnota však byla nízká, neboť předtím zaznamenaly citelné ztráty a jejich početní stavy činily kolem 4 000 mužů.

Protivníkem Poláků se stal pěší pluk 688, který náležel do sestavy 337. pěší divize; z celého pluku se přímo v úseku 1. pěší divize nacházel jen jeden jeho prapor. Není přitom od věci uvést, že XXXIX. tankovému sboru, jehož byla německá divize součástí, velel gen. dělostřelectva Robert Martinek, rodák z Nových Hradů (okres Ústí nad Orlicí).¹⁶

Ještě předtím, než začala 1. pěší divize zaujímat svá postavení, pokusil se brig. gen. Z. Berling o rekognoskaci bojiště. Tu však nemohl dokončit pro prudkou palbu Němců. Ve svém důsledku to znamenalo, že průzkum terénu byl pouze neúplný; v tomto směru existuje blízká analogie k tomu, co se stalo u Sokolova, totiž, že československé velení nezjistilo tání ledu na Mži.

Přes nesouhlas brig. gen. Z. Berlinga přikázal genplk. V. N. Gordov, aby v noci na 11. října 1943 provedli Poláci průzkum bojem. Jak následující vývoj skutečně prokázal, jeho rozhodnutí mělo mít fatální následky. Tímto okamžikem Rudá armáda ztratila jednu podstatnou výhodu, totiž moment překvapení. Němci bojovou aktivitu správně vyhodnotili jako přípravu na útok a začali přisunovat posily. To umožnilo, že v průběhu bitvy o Lenina jejich síly, které čelily 1. polské pěší divizi, vzrostly na tři pěší prapory s podpurným dělostřelectvem, včetně samohybných děl. Navíc odhalili, že naproti jejich

¹⁵ Obě sídla byla později přejmenována na počest 1. polské pěší divize; bělorusky se totiž přijmení T. Kościuszka přepisuje jako „Kascjuška“ (Касцюшка), název druhé lze pak přeložit jako „Vítězná“.

¹⁶ Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg (im Breisgau), fond Personalunterlagen (PERS) 6/270, *Osobní spis gen. děl. Roberta Martineka*. Gen. R. Martinek padl 6. června 1944 při řece Berezině.

pozicím se nachází polský svazek a prostřednictvím megafonů spustili cílelou propagandistickou kampaň.

Vlastní plán provedení útoku byl vypracován na štábu 1. polské pěší divize. S ohledem na úzký koridor postupu, který byl Polákům vymezen, byly divizní útvary rozděleny do dvou sledů. Na čele útoku se měl nacházet 1. pěší pluk, který měl postupovat na levém křídle severně od Lenina a od vsi Trigubova, a na pravém křídle pak 2. pěší pluk. Těžiště polského úsilí se přitom nacházelo na prvním křídle, kam měl být v druhém sledu zasazen 3. pěší pluk. V okamžiku, kdy by pěchota vybojovala předmostí na řece Mjareji, se měl do útoku zapojit i tankový pluk, přičemž přednostně měl podpořit boje 2. pěšího a 3. pěšího pluku; 1. pěší pluk měla posílit z tankového pluku pouze 1. rota.

4 Průběh bitvy u Lenina

Bitva u Lenina měla být dle původního určení zahájena 12. října 1943 mohutnou dělostřeleckou přípravou, jejíž délka byla stanovena na 100 minut; pro ni vyčlenila Rudá armáda celkem 450 děl a minometů. Poté, v 10.00 hodin, měla vyrazit k útoku pěchota, a to tak, že se měla krýt za postupujícím palebným valem. Stanovený plán však nebyl dodržen. Příčinou byly zásahy samotného velitele 33. armády. Ten nejdříve přikázal, aby před zahájením ofenzívy provedla 1. pěší divize ještě jednou průzkum bojem. Tímto úkolem byl pověřen I. prapor 1. pěšího pluku, kterému velel mjr. Bronisław Lachowicz; důvodem jeho volby mohla být skutečnost, že jakožto rodák od nedaleké Orše byl s krajinou obeznámen. Mimoto v 7.00 hodin přišel další rozkaz, kterým se odkládalo zahájení jak dělostřelecké přípravy, tak útoku pěchoty o jednu hodinu. Přípravná palba se tak otevřela v 9.20 hodin, v době kdy již byl I. prapor vtažen do bojů. Následně však byla nečekaně zkrácena, a to o celou hodinu (trvala tak jen 40 minut) a v 10.00 hodin, tedy v původně stanovený čas, byl prvosledovým jednotkám vydán pokyn, aby zahájily útok. Ne všechny jednotky se nicméně podařilo plně informovat, v důsledku čehož vypukl zmatek, který dále oslabil brizanci prvotního úderu. Příčinou těchto nekoordinovaných změn bylo, že genplk. V. N. Gordov měl po počátečním odložení útoku obdržet informaci o tom, že Němci ustupují. Z obavy, aby jeho úder nedopadl do prázdna, nařídil nakonec dodržet původně stanovený harmonogram.

Ihned na počátku bitvy se projevíly důsledky toho, že se přípravu útoku nepodařilo utajit. Němci se totiž před sovětskou dělostřeleckou palbou

stáhli a jejich obrana zůstala z větší části nenarušena. Útočící Poláci, především pak 1. pěší pluk, se proto okamžitě dostali do těžké kulometné a minometné palby. Navzdory všem obtížím však dosáhly oba prvosledové pluky úspěchu, když v průběhu asi jedné hodiny prolomily první německou linii. Poté dále rozvíjely útok. V případě 1. pluku se však poněkud změnil jeho taktické úkoly. Vzhledem k tomu, že levý soused Poláků, sovětská 290. střelecká divize, nedokázala prolomit německou obranu, byla na rozkaz brig. gen. Z. Berlinga do operačního pásma 1. pluku začleněna i ves Trigubova. Během její zteče se však projevil důsledek chabé součinnosti druhů vojsk. V okamžiku, kdy Poláci zahajovali útok na ves, začalo sovětské dělostřelectvo realizovat pohyblivý palebný val. Ten však nedopatřením dopadl na pozice před Trigubovou a způsobil Polákům vysoké ztráty.

I přes všechny uvedené komplikace byli Poláci schopni dosáhnout dalšího dílčího úspěchu, totiž takřka současného dobytí vsí Trigubova a Polzuchi, o které se opírala druhá obranná linie Němců. Znamenalo to, že oba pěší pluky postoupily asi 4 km do hloubky území protivníka.

V ten okamžik přikázal brig. gen. Z. Berling, aby se do bojů zapojilo rovněž tankové vojsko. Jeho nasazení však skončilo tristně. Druhá tanková rota, která měla překonat Mjareju u vsi Sysojeva (Сысоева), tedy naproti vsi Polzuchi, dokázala na západní břeh přesunout pouze tři své tanky; ostatní zapadly do bahna. Navíc během jejich přesunu bylo rozhodnuto, aby podpořily útok 290. střelecké divize. První tanková rota, jež zahájila přesun vzápětí, ztratila kontakt s ženisty a jejich hledáním ztratila několik hodin. Až v 15.00 hodin bylo zahájeno překonávání toku, nicméně mělo trvat další neuvěřitelné čtyři hodiny, než jejich sedm strojů dosáhlo pravého břehu. Ani 3. tanková a 4. tanková rota nedopadly o nic lépe; třetí rota byla kolem 15.00 hodiny schopna přesunout pouze pět tanků, zatímco 4. rota ani jeden, neboť všechny její stroje (T-70) uvízly v bahně.¹⁷ Znamenalo to, že v rozhodující okamžik bojů zůstala polská pěchota bez očekávané tankové podpory. V tomto směru je nutno upozornit na to, co se stalo u Sokolova, totiž výpadek tankové podpory v tom nejkritičtějším momentu střetnutí. Byť měli Čechoslováci k dispozici pouze dva tanky,¹⁸ oba se propadly pod led a nedokázaly posílit československou obranu v Sokolovu.

Pěchota, která tak zůstala jak bez tankové, tak dělostřelecké podpory, byla nucena poté, kdy kolem 12.00 hodiny přešli Němci do protiútoku, zastavit svůj postup. Rozpoutaly se tvrdé boje, zejména ve vsi Trigubova. Příslušníci

¹⁷ ANDUŁA, K.: *I. Warszawska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte na Froncie (1943–1945)*. Warszawa 2015, s. 105–113.

¹⁸ Nikoliv deset, jak se často uvádí. BURŠÍK, Josef: *Nelituj oběti*. Praha 1992, s. 45.

1. pěšího pluku, kteří již během dopoledne zaznamenali citelné ztráty, byli pod německým tlakem dokonce donuceni k ústupu. V okamžiku, kdy si Němci začali probíjovat cestu přes Trigubovou, přikázal kpt. Władysław Wysocki, který převzal velení nad III. praporem po padlém veliteli, o zaujetí kruhové obrany kolem budovy školy, již i sám řídil. Záměrem tohoto rozhodnutí bylo umožnit ostatním jednotkám pluku se spořádaně stáhnout.¹⁹

Nicméně mezitím již ztráty 1. pěšího pluku dosáhly dvou třetin původního stavu a nezbývalo než jej jako celek přesunout do druhého sledu. Jeho pozice měl zaujmout 3. pěší pluk. Načasování střídání obou svazků však nemohlo být nevhodnější. Postupující součásti 3. pluku se po překonání Mjareji promísily s ustupujícími jednotkami 1. pluku, načež vypukl zmatek, během něž řada velitelů ztratila kontakt se svými jednotkami. Chaos ještě umocnilo německé letectvo, které zahájilo útoky na pozemní cíle na bojišti. Poté, co se podařilo situaci stabilizovat a skončilo přeskupování polských jednotek, boje pokračovaly, a to neztenčenou mírou, ale nevedly ke zvratu v bitvě.

Brig. gen. Z. Berling však rozhodl vsadit na početní převahu a nařídil divizi, aby v 18.20 hodin v celé šíři svého pásma obnovila útočnou činnost. Nicméně tentokrát již Polákům nebylo dopřáno dosáhnout jakéhokoliv zisku a zakrátko přešli k pozičnímu boji. Tuto změnu si kromě houževnatosti německé obrany vynutila rovněž situace na obou křídlech polské sestavy; ani jedna z obou sovětských střeleckých divizí totiž nedokázala splnit své operační zadání a probít se německými liniemi. To znamenalo, že jak levé, tak obzvláště pravé křídlo 1. pěší divize zůstalo nechráněno a ocitlo se pod křížovou palbou Němců. Za této situace vyklidil 2. pěší pluk ves Polzuchi.

O dalším průběhu bitvy u Lenina rozhodl rozkaz genplk. V. N. Gordova, který velitelství polské divize obdrželo kolem 20.00 hodiny. Podle něj měly všechny tři divize pokračovat v útocích následující ráno a pokusit se dosáhnout toho, co se nepodařilo během prvního dne bitvy. S ohledem na skutečnost, že oba sousední svazky, tj. 42. střelecká a 290. střelecká divize, nedosáhly žádných výsledků, a naopak utrpěly další citelné ztráty, to mělo znamenat jediné, totiž že tíhu bojů měli nést výhradně Poláci.

Nicméně ani noc nepřinesla na bojiště klid; iniciativa náležela Němcům, kteří v průběhu nočních hodin opakovaně přecházeli do protiúderů a narušovali polské přípravy.

V 8.00 hodin 13. října 1943, po dvacetiminutové dělostřelecké přípravě, jejíž přesnost však snižovala mlha, vyrazili Poláci do útoku. Během svého třetího pokusu o proražení německé obrany dosáhli sice dílčích úspěchů, přede-

¹⁹ KOSZTYŁA, Zygmunt – KOSZTYŁA, Irena: *Kapitan Władysław Wysocki – bohater bitwy pod Lenino*. Rocznik Białostocki, 1981, č. 15, s. 253–266.

vším na pravém křídle, kde se 2. pěšímu pluku za podpory dvou neúplných tankových rot znovu podařilo ovládnout ves Polzuchi. Její dobytí se nicméně mělo stát posledním taktickým ziskem 1. polské pěší divize. Polské ztráty začaly znovu hrozivě narůstat, mj. i proto, že protitanková děla, která měla podporovat pěchotu, do bojů nezasáhla, a řada velitelů znovu ztratila kontakt s podřízenými jednotkami. Kolem poledne proto brig. gen. Z. Berling přikázal, aby byl jakýkoliv další útok podnikán výhradně na jeho výslovný rozkaz. Ten však nepřišel, což znamenalo, že celá polská divize přešla do defenzivy, když předtím znovu a naposledy vyklidila ves Polzuchi. Odpoledne, v 17.00 hodin, obdrželo velení divize rozkaz velitele 33. armády o stažení, které mělo proběhnout v noci na 14. října 1943; prostor odpovědnosti polského svazku následně převzala 164. střelecká divize.

5 Bilance bitvy

Po vystřídání jednotkami Rudé armády byla 1. polská pěší divize Tadeusze Kościuszka přeložena do týlu. Znamená to, že na frontě byla divize zasažena pouze krátce, od 10. do 13. října 1943, z čehož na vlastní boje připadaly dva dny. Obdobně tomu bylo u Sokolova, kde Čechoslováci zaujali pozice 3. března 1943 a o deset dní později, v noci na 14. března 1943, je opustili; samotné boje trvaly zhruba tři dny (7., 8. a 9. března 1943). V okamžiku, kdy pozice Poláků přebírala 164. střelecká divize, přešli Němci do protiútoků, přičemž vrátili průběh frontové linie na výchozí pozice. Situaci nezměnily ani další útoky, v nichž Sověti pokračovali až do 17. října 1943.

Bitvu u Lenina je možno zhodnotit tak, že přestože se Polákům podařilo dočasně ovládnout několik kilometrů půdy, jejich nasazení skončilo bez jakéhokoliv taktického zisku. Šance prolomit německou obranu, která existovala v prvních hodinách bojů, nebyla využita a podruhé se neměla neopakovat. Jediným relevantním výsledkem bitvy tak bylo vázání sil protivníka a fakt, že mu byly způsobeny ztráty; jejich skutečná výše však vyjma polských odhadů (1826 německých vojáků) zůstává neznámá.²⁰

Naproti tomu polská divize přišla během bitvy u Lenina o 510 padlých, 652 nezvěstných, 116 zajatých a 1 776 zraněných; celková výše polských ztrát

²⁰ Výše ztrát Němců je odhadována na 1 500 vojáků, přičemž dalších 326 se dostalo do polského zajetí. S ohledem na analogickou situaci u Sokolova, jak autor dokazoval ve své studii, však skutečné počty budou s největší pravděpodobností výrazně nižší. BINAR, A.: *c. d.*, s. 34.

tak dosáhla 3054 vojáků a důstojníků.²¹ Větší výpovědní hodnotu však má převedení absolutních čísel do relativních hodnot, tzn., že oněch 3054 příslušníků tvořilo asi čtvrtinu početního stavu svazku (24,1 %). Tento poměr v zásadě odpovídá průměrným ztrátám Rudé armády během útoku,²² a především je takřka identický s výší ztrát, které zaznamenal 1. československý prapor u Sokolova. Ten přišel o 218 svých příslušníků, tedy necelou čtvrtinu (22,4 %); z nich připadalo 112 na padlé a 106 na raněné.²³ Těto analogie si kupodivu byli Poláci okamžitě vědomi, neboť krátce po skončení bojů se měli nechat slyšet, že s nimi bylo zacházeno jako s československou jednotkou, totiž, že „rzucili ją w bój, a ona spłynęła krwią.“²⁴

Obzvláště vysoké ztráty se týkaly, stejně jako tomu bylo v případě střetnutí u Sokolova, velitelského sboru, především důstojníků. Mezi padlými se nacházel velitel I. praporu mjr. B. Lachowicz i zástupce velitele III. praporu kpt. W. Wysocki; o druhém uvedeném ještě bude zmínka.

Za tímto výsledkem se skrývala celá řada příčin. Od nedostatečného výcviku vojáků a nezkušenosti velitelského sboru, přes špatnou koordinaci druhů zbraní (ale i mezi pěšími pluky navzájem) a přes faktické selhání obou sousedních divízi až po dispoziční bojiště, především podcenění toho, jak významnou překážku představovalo údolí řeky Mjareji. Tyto skutečnosti by na druhou stranu neměly být zastíněny faktem, že Poláci bojovali s vysokým nasazením a odhodláním; to koneckonců oceňoval i velitel 33. armády. Tento aspekt byl velmi zřetelný o několik měsíců dříve u Sokolova, kde i Čechoslováci bojovali urputně, přičemž dosáhli dílčího úspěchu, totiž, že až do konečného ústupu udrželi obranu na řece Mža.

Pokud se boje u Lenina, respektive Sokolova zasadí do širších operačně-strategických souvislostí, existuje zde ještě jedna zjevná podobnost. Obě bojiště se totiž Rudé armádě podařilo ovládnout až s velkým časovým odstupem. U Lenina se fronta zastavila asi na osm měsíců; teprve v okamžiku, kdy 23. června 1944 zahájili Sověti běloruskou operaci („Bagration“), probíla se Rudá armáda od Lenina k Dněpru, a nakonec ještě mnohem dále. Prostor

²¹ Existují i odlišné údaje, nicméně jejich rozdíl je v zásadě zanedbatelný, tj. 765 nevědětých, tzn., že zvyšují celkové ztráty na 3 167 příslušníků. Rozhodující je nicméně podíl jednotlivých kategorií, především se jedná o podcenění počtu zajatých (minimálně 250), kteří jsou vykazováni jako nevědětí. JACZYŃSKI, S.: *Bitwa pod Lenino z perspektywy*, s. 57.

²² JACZYŃSKI, S.: *Bitwa pod Lenino z perspektywy*, s. 57.

²³ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, fond 1. československý samostatný prapor v SSSR, kart. 3, inv. č. 29, *Padlí a ranění v bojích o Sokolovo*. V seznamu však není uvedeno pět zajatých příslušníků praporu. ROLAND, H.: *Váleční zajatci vypovídají*. Praha 1943, s. 15–22.

²⁴ JACZYŃSKI, S.: *Bitwa pod Lenino z perspektywy*, s. 59–60.

Sokolova byl pak Sověty znovu získat až poté, kdy po bitvě u Kursku přešli do ofenzivy („Rumjancev“) a 11. srpna 1943 zahájili postup na Charkov, tedy asi pět měsíců po bojích československého praporu.²⁵

6 Politický a propagandistický význam

Skutečný význam bitvy u Lenina spočíval v tom, do jak značné míry byla politicky a propagandisticky využita. V tomto směru je shoda se střetnutím u Sokolova takřka úplná. Vždyť obě bitvy byly identicky, a to doslovně, prezentovány jako „bratrství“ se Sovětským svazem, které bylo zpečetěno krví.²⁶

J. Stalin využil existenci 1. polské divize a bitvy u Lenina k tomu, aby začal systematicky oslabovat pozici londýnské exilové vlády; ve svůj prospěch mohl využít i skutečnost, že od obléhání Tobrúku, kde byla zasazena brigáda karpatských střelců, bylo „Lenino“ po dvou letech prvním bojovým vystoupení polských pozemních sil na bojištích druhé světové války. Z dlouhodobého horizontu bylo jeho úsilí završeno úspěchem, když se na přelomu let 1944 a 1945 ustavila tzv. lublinská vláda (Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej). Obdobnou tendenci lze vidět i v československém odboji. Po střetnutí u Sokolova totiž začíná prudce a neúprosně vzrůstat mocenský vliv moskevského exilového vedení Komunistické strany Československa. Symptomatický pro československé poměry je však fakt, že politické soupeření nikdy nenabývalo tak vyhrcované podoby, jako tomu bylo mezi Poláky.

S tímto aspektem je bezprostředně spjat i kariérní vzestup účastníků bitvy. Velká část z nich sloužila v ozbrojených, případně bezpečnostních složkách i po válce, přičemž dosáhla vysokých hodností i funkcí. Pro jejich množství se uvádí alespoň tři jména. Mjr. W. Sokorski byl nejdříve zvolen poslancem parlamentu a později se stal ministrem kultury a umění, plk. G. Czerwiński dosáhl postu prvního velitele pohraničního vojska (Wojsko Ochrony Pogranicza) a nakonec samotný velitel divize, brig. gen. Z. Berling, zastával později pozici velitele vojenské akademie a náměstka ministra lesnictví. V případě posledně uvedeného je nutno uvést nezbytné vysvětlení. Přestože mu komunistický režim umožnil, aby po roce 1945 zaujal veřejně významné pozice, s ohledem na fakt, že se „znelíbil“ komunistickému vedení pro svůj svévol-

²⁵ Viz např.: CARELL, Paul: *Spálená země*. Plzeň 1996, s. 394–421; GLANTZ, David M.: *Od Donu k Dněpru*. Brno 2003, s. 318–355.

²⁶ JACZYŃSKI, S.: *Bitwa pod Lenino z perspektywy*, s. 45; *Polski czyn zbrojny w latach 1939–1945. Materiał przygotowany z okazji 70. rocznicy zakończenia II wojny światowej*. [Warszawa] 2015, s. 41–42.

ný postup v průběhu varšavského postání, měly nabídnuté posty, obzvláště ve srovnání s ostatními, pouze symbolickou hodnotu.

Mocenský růst je rovněž symptomatický pro účastníky sokolovského střetnutí. Zmíní-li se alespoň ty nejznámější osobnosti, určité se mezi nimi nachází plk. Ludvík Svoboda, pozdější ministr národní obrany a prezident republiky, Bohumír Lomský, první velitel Vojenské technické akademie a později rovněž ministr národní obrany, anebo Jaroslav Procházka, náčelník Generálního štábu a rektor Univerzity Karlovy.

Prosovětská propaganda se rychle chopila námětu bitvy u Lenina, přičemž se obzvláště zaměřila na padlé vojáky. Nejdůležitější místo mezi nimi náleželo kpt. W. Wysockému, který se stal předmětem nekritické adorace. V jeho případě je nutno zohlednit i tu skutečnost, že oproti většině padlých důstojníků se jednalo o příslušníka polského vojska, nikoliv Rudé armády – tak, jako tomu bylo například u mjr. B. Lachowicze. V odborné literatuře, která byla poplatná komunistickému režimu, byl prezentován výhradně jeho idealizovaný obraz. Akcentován byl jeho čestný charakter, jeho obětavost, oddanost službě vlasti a smysl pro povinnost. I jeho smrt měla nadosobní přesah, neboť padl, když se snažil zpomalit německý postup, aby umožnil svým mužům bezpečně se stáhnout. Bojovat přitom měl až do posledního dechu: „Smiertelnie ranny padł na podłogę. Gdy jednak Niemcy włamali się do budynku, dźwignął się jeszcze i oddał ostatni już strzał z pistoletu.“ Za svůj čin obdržel titul Hrdina Sovětského svazu. Později jeho jméno figurovalo v názvech ulic, institucí anebo vojenských útvarů.²⁷ Podobnost s npor. (kpt.) Otakarem Jarošem tak nemůže být větší.²⁸

Titul Hrdiny Sovětského svazu byl posmrtně udělen i jediné ženě, která nepocházela ze Sovětského svazu. Jí byla voj. Aniela Krzywoń(ová), která zahynula, když z plamenů zachraňovala štábní dokumenty a raněné. Rovněž její jméno se později stalo často užívaným čestným názvem.²⁹

Bitva u Lenina se v pozdějších letech stala předmětem uměleckého ztvárnění, filmovou tvorbu nevyjímaje. Zmínku si zaslouží především snímek režiséra Jerzyho Hoffmana z roku 1978 *Do krwi ostatniej...*, který byl o rok

²⁷ KOSZTYŁA, Z. – KOSZTYŁA, I.: c. d., s. 253–266.

²⁸ Nejnověji zejm.: KLŮC, J.: *Kapitán Otakar Jaroš. Příběh hrdiny od Sokolova*. Cheb 2018; RICHTER, K.: *Kapitán Jaroš. Rozkaz byl neustoupit. Úplná pravda o životě a smrti nadporučíka Otakara Jaroše*. Praha 2013.

²⁹ Pro úplnost je možno uvést, že třetím nositelem titulu Hrdiny SSSR z řad účastníků bitvy u Lenina byl kpt. Juliusz Hibner, zástupce velitele divize pro věci politické. Polské velení se domnívalo, že v boji zahynul a titul obdržel „posmrtně“. Ve skutečnosti byl však raněn a později se vrátil do vojenské služby.

později rozšířen do sedmidílné minisérie.³⁰ Obě díla tak představují polský protějšek *Sokolova* Otakara Vávry z roku 1974. O tom, jaký význam byl za éry komunistického režimu bitvě u Lenina přikládán, dále svědčí, že její výročí bylo v Polsku připomínáno jako Den Polského lidového vojska (Dzień Ludowego Wojska Polskiego; 12. října).

7 Závěr

První bojové nasazení československých a polských sil na východní frontě, ke kterému došlo v průběhu roku 1943, dokládá řadu nápadných podobností. Přestože 1. polská pěší divize Tadeusze Kościuszka byla oproti 1. československému samostatnému (polnímu) praporu asi třináctkrát početnější, což se odrazilo na stanovených taktických úkolech, kontext jejich zasazení byl v zásadě identický. Organizace obou jednotek vycházela ze sovětských tabulek, byla však uzpůsobena k tomu, aby mohly být nasazeny samostatně; mezi příslušníky obou jednotek byly i ženy, navzdory československým a polským zákonným normám. Obě jednotky byly bojově nasazeny pouze jednorázově, a to po dobu několika málo dnů; dosáhly přitom dílčího výsledku, který však měl pouze lokální a dočasný význam; během bojů utrpěly srovnatelné ztráty, a to celkově ve výši asi čtvrtiny početního stavu, obzvláště tíživé však byly mezi důstojnickým sborem; v obou případech politický význam bojů výrazně překonal jejich vojenský přínos; obě střetnutí byla následně využita prosovětskou (prokomunistickou) propagandou, čímž usnadnila mocenské ovládnutí Československa a Polska Sovětským svazem; aj.

Výše uvedené podobnosti, často až zarážející, dokládají jediné, totiž, že jak „Lenino“, tak „Sokolovo“, včetně jejich interpretace, jsou nejen součástí národního „příběhu“ Čechů a Slováků a Poláků, ale zároveň (či spíše) patří do procesu sovětizace Československa a Polska a mezi prostředky, kterými se legitimizoval mocenský monopol komunistických stran.

³⁰ Dále k filmovému zpracování tematiky „východního“ odboje v Polsku viz: POLNIAK, Łukasz: *Mit armii gen. Berlinga w kinie wojennym PRL w latach 1960–1989*. Dzieje Najnowsze, 49, 2017, č. 1, s. 173–193.

RESUMÉ

*STŘETNUTÍ U SOKOLOVA A BITVA U LENINA. PRVNÍ BOJOVÁ VYSTOUPENÍ
ČESKOSLOVENSKÝCH A POLSKÝCH OZBROJENÝCH SIL NA VÝCHODNÍ FRONTĚ
ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY*

Studie je empiricko-analytickou komparací prvního bojového zasazení československých a polských ozbrojených sil na východní frontě za druhé světové války, tj. střetnutí u Sokolova (7. až 9. března 1943) a bitvy u Lenina (11. a 12. října 1943). Usiluje přitom postihnout ty aspekty, které byly pro každou z obou událostí jedinečné, i ty, které byly společné. Tímto postupem se snaží odpovědět na otázku, do jaké míry byla obě střetnutí součástí jednotlivých národních dějin a do jaké náleží do obecných dějin druhé světové války a procesu sovětizace střední a východní Evropy.

Klíčová slova: střetnutí u Sokolova, bitva u Lenina, 1. československý samostatný (polní) prapor, 1. polská pěší divize Tadeusze Kościuszka, sovětizace, druhá světová válka, 1943, historie vojenství, historie vojenského umění

SUMMARY

*THE BATTLES OF SOKOLOVO AND OF LENINO. THE FIRST MILITARY
DEPLOYMENTS OF CZECHOSLOVAK AND POLISH ARMED FORCES
IN THE EASTERN THEATRE DURING THE SECOND WORLD WAR*

Evidence-based and analytic comparison is the main approach in this study that focuses on the battles of Sokolovo (7 to 9 March 1943) and of Lenino (12 to 13 October 1943); these were the first military deployments of both Czechoslovak and Polish armed forces in the Soviet Union. On Czechoslovak side there was the 1st Independent (Field) Battalion of nearly 1,000 members, while Poles had the 1st Infantry Division of Tadeusz Kościuszko of some 13,000 men and women. Despite this difference, both battles were strikingly similar in number of aspects; both Czechoslovaks and Poles reached temporal and tactical success which, however, vanished soon; during their first deployment they were inflicted considerable losses of approximately one quarter of their original numbers, especially among officers; political and propagandist value of both battles overwhelmed their military signification; etc. All

above mentioned means that the battles of Sokolovo and of Lenino were not only the part of national history of respective countries, but also (or even more) of process of Sovietization of both Czechoslovakia and Poland.

Key words: Battle of Sokolovo, Battle of Lenino, 1st Independent (Field) Battalion, 1st Infantry Division of Tadeusz Kościuszko, Sovietisation, World War II, 1943, military history, history of military art.

Mgr. Aleš Binar, Ph.D.
Katedra teorie vojenství
Fakulta vojenského leadershipu
Univerzita obrany v Brně
Kounicova 65
662 10 Brno
Česká republika
e-mail: ales.binar@unob.cz